

**TIJORAT BANKLARINING QIMMATLI QOG‘OZLAR BILAN
INVESTITSION OPERATSIYALARINI RIVOJLANTIRISH YO‘LLARI**

Sabirov Asqar Alisherovich

Annotatsiya: *Mazkur maqolada tijorat banklarining qimmatli qog‘ozlar bilan investitsion operatsiyalarini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlarini tadqiq etilgan. Banklarning investitsion faoliyati moliyaviy resurslarni samarali joylashtirish, daromad manbalarini diversifikatsiya qilish, likvidlikni boshqarish va moliyaviy barqarorlikni ta’minlash vositasi sifatida o‘rganilgan. Tadqiqotda O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining tijorat banklari jamlangan balans bo‘yicha statistik ma’lumotlari, qimmatli qog‘ozlar bozorini tartibga soluvchi qonunchilik hujjatlari hamda bank investitsiyalarini boshqarishning nazariy yondashuvlaridan foydalanilgan. Tahlil natijasida tijorat banklarining investitsiyalar va boshqa qimmatli qog‘ozlar ko‘rinishidagi aktivlari hajmi oshib borayotgani, shu bilan birga, investitsion portfelni diversifikatsiya qilish, ikkilamchi bozor likvidligini kuchaytirish, korporativ obligatsiyalar bozorini rivojlantirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish va investitsion risklarni takomillashtirilgan usullar asosida boshqarish zarurligi asoslangan. Shuningdek, banklarning investitsion faoliyatini rivojlantirish bo‘yicha institutsional, texnologik va boshqaruvga oid takliflar ishlab chiqilgan. Tadqiqot xulosalari tijorat banklarining investitsion strategiyasini takomillashtirish hamda O‘zbekiston fond bozorining rivojlanishiga ko‘maklashishi mumkin.*

Kalit so‘zlar: *tijorat banklari, qimmatli qog‘ozlar, investitsion operatsiyalar, investitsion portfel, davlat obligatsiyalari, korporativ obligatsiyalar, fond bozori, diversifikatsiya, likvidlik, moliyaviy risklar, raqamli transformatsiya, investitsion daromadlilik.*

KIRISH (INTRODUCTION)

Jahon iqtisodiyotida moliyaviy bozorlarning rivojlanishi, investitsion resurslarga bo‘lgan talabning ortishi va moliya institutlari o‘rtasidagi raqobatning kuchayishi tijorat banklari faoliyatini takomillashtirishni taqozo etmoqda. Zamonaviy sharoitda tijorat banklari nafaqat aholi va korxonalardan jalb qilingan mablag‘larni kredit sifatida joylashtiruvchi moliyaviy institut, balki qimmatli qog‘ozlar bozorining muhim ishtirokchisi sifatida ham faoliyat yuritadi. Banklarning qimmatli qog‘ozlar bilan investitsion operatsiyalari ularning daromadlarini shakllantirish, aktivlar tarkibini muvozanatlashtirish, likvidlikni boshqarish va iqtisodiyotga investitsiyalarni yo‘naltirishda muhim ahamiyatga ega.

Qimmatli qog‘ozlar moliyaviy resurslarni jalb qilish va qayta taqsimlashning asosiy vositalaridan biri hisoblanadi. Aksiyalar korxonalarining ustav kapitalini shakllantirish va kengaytirishga, obligatsiyalar esa qarz mablag‘larini jalb qilishga xizmat qiladi. Davlat qimmatli qog‘ozlari davlatning moliyaviy ehtiyojlarini qoplash, pul-kredit siyosati mexanizmlarini rivojlantirish va moliya bozorida daromadlilik ko‘rsatkichlarini shakllantirishda ishtirok etadi. Tijorat banklari ushbu instrumentlardan o‘zlarining strategik maqsadlari, likvidlik ehtiyojlari va risklarga munosabati asosida foydalanadi.

Bank investitsiyalarining o'ziga xos xususiyati shundaki, ular bir vaqtning o'zida daromadlilik, likvidlik va xavfsizlik talablariga javob berishi lozim. Bank yuqori daromad olish maqsadida uzoq muddatli yoki kredit riski yuqori bo'lgan qimmatli qog'ozlarni xarid qilishi mumkin, biroq bunday aktivlarning narxi o'zgaruvchan bo'lishi yoki ularni zarur vaqtda tez sotish imkoniyati cheklanishi ehtimoli mavjud. Aksincha, yuqori likvidli va nisbatan past riskli aktivlarga ustuvorlik berish portfelning barqarorligini oshirishi mumkin, lekin daromadlilik imkoniyatlarini cheklashi mumkin. Shu sababli investitsion portfelni shakllantirish bankning umumiy moliyaviy strategiyasi bilan uzviy bog'liq bo'lishi kerak.

O'zbekiston iqtisodiyotida moliya bozorini rivojlantirish, korxonalar uchun muqobil moliyalashtirish manbalarini kengaytirish va bank tizimining samaradorligini oshirish masalalari dolzarb hisoblanadi. Mamlakatda tijorat banklari aktivlari tarkibida investitsiyalar va boshqa qimmatli qog'ozlar hajmining o'sishi banklarning mazkur yo'nalishdagi faoliyatini chuqur o'rganish zarurligini ko'rsatadi. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2026-yil 31-avgust holatidagi jamlanma balans ma'lumotlariga ko'ra, tijorat banklarining investitsiyalar va boshqa qimmatli qog'ozlar ko'rinishidagi aktivlari 143,913 trillion so'mni tashkil etgan. 2025-yil 1-avgust holatida ushbu ko'rsatkich 69,151 trillion so'm bo'lgan. Bu ikki davr ko'rsatkichlari o'rtasidagi nominal o'sish qariyb 108 foizni tashkil etadi [1].

Mazkur o'sish banklar balansida investitsiyalar va boshqa qimmatli qog'ozlar moddasining kengayganini ko'rsatadi. Biroq ushbu ko'rsatkichni investitsion operatsiyalar samaradorligining bevosita isboti sifatida qabul qilish mumkin emas. Samaradorlikni to'liq baholash uchun portfelning tarkibi, olingan foiz va dividend daromadlari, aktivlarning bozor qiymati, risk darajasi, operatsion xarajatlar hamda investitsiyalarning bank kapitali va likvidligiga ta'siri ham tahlil qilinishi zarur.

O'zbekiston Respublikasining “Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida”gi qonuni qimmatli qog'ozlarni chiqarish, joylashtirish va ularning muomalasi bilan bog'liq munosabatlarni tartibga soladi. Qonunchilikda aksiyalar, obligatsiyalar, davlat g'aznachilik obligatsiyalari, depozit sertifikatlar, qimmatli qog'ozlarning hosilalari va boshqa tegishli instrumentlarga oid qoidalar belgilangan [2]. Mazkur huquqiy asos tijorat banklarining investitsion faoliyatini qonuniy va tartibga solingan muhitda tashkil etish uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Mavzuning dolzarbligi banklarning investitsion faoliyatini rivojlantirishda bir qator muammolar mavjudligi bilan ham izohlanadi. Jumladan, qimmatli qog'ozlarning ayrim turlari bo'yicha ikkilamchi savdo faolligini oshirish, korporativ emitentlar haqida ishonchli axborot olish, investitsion risklarni miqdoriy baholash, zamonaviy portfel boshqaruvi tizimlarini joriy etish va malakali mutaxassislar tayyorlash zarurati mavjud. Mazkur muammolarni hal etish banklar uchun yangi daromad manbalarini yaratish bilan birga, fond bozorining chuqurlashuviga ham xizmat qiladi.

Tadqiqotning maqsadi tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bilan investitsion operatsiyalarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlarini aniqlash, O'zbekiston bank tizimining mavjud statistik ko'rsatkichlarini tahlil qilish va investitsion faoliyat samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot maqsadidan kelib chiqib, quyidagi vazifalar belgilandi:

- tijorat banklarining qimmatli qog‘ozlar bilan investitsion operatsiyalarining iqtisodiy mohiyatini ochib berish;
- investitsion operatsiyalarning bank daromadlari, likvidligi va moliyaviy barqarorligidagi o‘rnini aniqlash;
- O‘zbekiston tijorat banklarining investitsiyalar va boshqa qimmatli qog‘ozlar ko‘rinishidagi aktivlari dinamikasini tahlil qilish;
- investitsion portfelni boshqarishdagi asosiy risklar va institutsional muammolarni aniqlash;
- raqamli texnologiyalar, diversifikatsiya va ikkilamchi bozor mexanizmlarining ahamiyatini baholash;
- tijorat banklarining investitsion operatsiyalarini rivojlantirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot obyekti O‘zbekiston Respublikasi tijorat banklarining qimmatli qog‘ozlar bilan bog‘liq investitsion faoliyatidir. Tadqiqot predmeti esa banklarning investitsion portfelini shakllantirish, boshqarish, risklarni baholash va investitsion operatsiyalar samaradorligini oshirish jarayonida yuzaga keladigan iqtisodiy munosabatlardan iborat.

Tadqiqotning asosiy ilmiy g‘oyasi shundan iboratki, tijorat banklarining investitsion operatsiyalarini rivojlantirish faqat qimmatli qog‘ozlarga yo‘naltiriladigan mablag‘lar hajmini ko‘paytirish orqali emas, balki investitsion qarorlarning sifatini yaxshilash, portfel risklarini muvozanatlash, bozor infratuzilmasini rivojlantirish va riskka moslashtirilgan daromadlilikni oshirish orqali amalga oshirilishi kerak.

MATERIALLAR VA METODLAR (METHODS)

Tadqiqotda tizimli yondashuv asosida tijorat banklarining investitsion faoliyati bank menejmenti, moliyaviy bozorlar va prudensial risklarni boshqarishning o‘zaro bog‘liq tarkibiy qismi sifatida o‘rganildi. Tadqiqotning axborot bazasini O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining tijorat banklari jamlanma balansi bo‘yicha statistik ma‘lumotlari, qimmatli qog‘ozlar bozoriga oid qonunchilik hujjatlari va investitsion portfelni boshqarishning nazariy tamoyillari tashkil etdi [1; 2].

Tadqiqotning empirik qismida 2025-yil 1-avgust va 2026-yil 31-avgust holatidagi bank balansi ko‘rsatkichlari taqqoslandi. Mazkur davrlar bo‘yicha investitsiyalar va boshqa qimmatli qog‘ozlar aktivlarining nominal o‘zgarishi hisoblandi. Shuningdek, 2026-yil 31-avgust holatidagi investitsion aktivlarning bank tizimi jami aktivlaridagi ulushi rasmiy statistik ma‘lumotlar asosida ko‘rib chiqildi. Ushbu yondashuv investitsion aktivlar hajmining umumiy bank faoliyati tarkibidagi o‘rnini aniqlash imkonini berdi.

Tadqiqotda quyidagi ilmiy usullardan foydalanildi.

1. Statistik tahlil usuli. Tijorat banklarining investitsiyalar va boshqa qimmatli qog‘ozlar ko‘rinishidagi aktivlari hajmi hamda ularning jami aktivlardagi ulushi o‘rganildi. Statistik tahlil bank investitsiyalarining vaqt davomida o‘zgarishini aniqlash va mavjud tendensiyalarni tavsiflash uchun qo‘llanildi.

2. Taqqoslash usuli. Turli hisobot sanalaridagi ko‘rsatkichlarni solishtirish orqali investitsion aktivlar hajmidagi o‘zgarishlar aniqlandi. Bunda nominal o‘sish ko‘rsatkichi inflyatsiya, valyuta kursi va portfel tarkibidagi o‘zgarishlardan alohida holda talqin qilindi.

3. Tizimli tahlil usuli. Investitsion operatsiyalar bankning aktivlarni boshqarish, likvidlikni rejalashtirish, daromad olish, kapital yetarliligi va risklarni nazorat qilish jarayonlari bilan bog‘liq holda o‘rganildi. Ushbu usul investitsion faoliyatni alohida operatsiyalar yig‘indisi sifatida emas, balki bankning umumiy moliyaviy boshqaruv tizimi tarkibida baholash imkonini berdi.

4. Qiyosiy-institutsional tahlil. Qimmatli qog‘ozlar bozoriga oid qonunchilik talablari investitsion faoliyatning amaliy ehtiyojlari bilan bog‘liq holda tahlil qilindi. Banklar faoliyatida huquqiy aniqlik, axborotning ochiqligi, investorlar manfaatlarini himoya qilish va bozor infratuzilmasining ahamiyati ko‘rib chiqildi.

5. Umumlashtirish va mantiqiy xulosa chiqarish usullari. Statistik va nazariy tahlil natijalariga tayangan holda banklarning investitsion faoliyatini rivojlantirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tadqiqotda investitsion portfel samaradorligini baholash uchun nazariy ko‘rsatkichlardan ham foydalanildi. Xususan, portfelning nominal o‘shish sur‘ati quyidagi formula asosida aniqlanadi:

$$G = \frac{V_1 - V_0}{V_0} \times 100\%$$

Bu yerda G — investitsion aktivlarning o‘shish sur‘ati, V_1 — hisobot davri oxiridagi aktivlar qiymati, V_0 — boshlang‘ich davrdagi aktivlar qiymati.

Investitsion aktivlarning jami aktivlardagi ulushi quyidagi formula orqali hisoblanadi:

$$S = \frac{V}{A} \times 100\%$$

Bu yerda S — investitsion aktivlarning jami aktivlardagi ulushi, V — investitsiyalar va boshqa qimmatli qog‘ozlar ko‘rinishidagi aktivlar, A — bank tizimining jami aktivlari.

Investitsion qarorlarning sifatini baholashda faqat nominal o‘shish bilan cheklanmaslik lozim. Shu sababli tadqiqotda riskka moslashtirilgan daromadlilik, portfel konsentratsiyasi, likvidlik darajasi, emitentlarning kredit sifati va investitsiyalarning muddatlar bo‘yicha taqsimlanishi kabi ko‘rsatkichlar ham nazariy jihatdan ko‘rib chiqildi.

Tadqiqot metodologiyasining muhim cheklovi shundan iboratki, Markaziy bankning “investitsiyalar va boshqa qimmatli qog‘ozlar” moddasi kengroq balans kategoriyasini ifodalaydi. Ushbu ko‘rsatkichning o‘zi davlat obligatsiyalari, korporativ obligatsiyalar, aksiyalar yoki boshqa instrumentlar bo‘yicha alohida tarkibni to‘liq ochib bermaydi. Shuning uchun statistik o‘shishning sabablari haqida qat‘iy xulosa chiqarish uchun qimmatli qog‘ozlar turlari bo‘yicha batafsil ma’lumotlar talab etiladi.

Bundan tashqari, mazkur tadqiqot banklarning alohida moliyaviy hisobotlari asosida ekonometrik model tuzish yoki sabab-oqibat munosabatlarini statistik jihatdan tekshirishni nazarda tutmaydi. Shu sababli maqoladagi natijalar asosan tavsifiy-statistik tahlil, nazariy umumlashtirish va amaliy takliflarga asoslanadi. Bu holat tadqiqot xulosalarini talqin qilishda hisobga olinishi kerak.

NATIJALAR (RESULTS)

Tijorat banklarining qimmatli qog‘ozlar bilan investitsion operatsiyalarining iqtisodiy mohiyati

Tijorat banklarining qimmatli qog‘ozlar bilan investitsion operatsiyalari bankning o‘z mablag‘lari va jalb qilingan moliyaviy resurslarini tegishli moliyaviy instrumentlarga joylashtirish orqali daromad olish, aktivlarni diversifikatsiya qilish va likvidlikni boshqarishga qaratilgan faoliyatini anglatadi. Bunday operatsiyalar bankning umumiy aktivlar strategiyasi bilan muvofiqlashtirilgan holda amalga oshirilishi lozim.

Investitsion operatsiyalarni amalga oshirishdan ko‘zlangan maqsadlar bir nechta yo‘nalishga ajratiladi. Birinchidan, bank foiz va dividend daromadlarini olishga intiladi. Ikkinchidan, investitsiyalar kredit operatsiyalariga nisbatan muqobil aktivlar yaratib, daromad manbalarini kengaytiradi. Uchinchidan, ayrim qimmatli qog‘ozlar likvidlikni boshqarish vositasi bo‘lib xizmat qilishi mumkin. To‘rtinchidan, qimmatli qog‘ozlar bilan operatsiyalar bankning moliyaviy bozordagi ishtirokini kuchaytiradi.

Investitsion faoliyatning asosiy yo‘nalishlariga davlat qimmatli qog‘ozlarini xarid qilish, korporativ obligatsiyalarga mablag‘ joylashtirish, aksiyalarga investitsiya kiritish, ruxsat etilgan boshqa moliyaviy instrumentlardan foydalanish va qimmatli qog‘ozlar bilan bog‘liq tegishli ikkilamchi bozor operatsiyalari kiradi. Har bir instrument o‘zining daromadlilik, muddat, kredit riski va likvidlik xususiyatlariga ega.

Davlat qimmatli qog‘ozlari odatda davlatning kredit qobiliyati, emissiya shartlari va bozor kon’yunkturasiga bog‘liq bo‘lgan moliyaviy instrumentlardir. Ularning risk darajasi mutlaq nol deb qaralmasligi kerak, chunki foiz stavkasi o‘zgarishi natijasida bozor qiymati pasayishi mumkin. Shu bilan birga, davlat qimmatli qog‘ozlari tegishli bozor sharoitida banklar uchun muhim investitsion va likvidlik boshqaruvi vositasi bo‘lib xizmat qiladi.

Korporativ obligatsiyalar korxonalar uchun qarz mablag‘larini jalb qilishning muqobil shakli hisoblanadi. Tijorat banklari bunday instrumentlarga investitsiya kiritish orqali foiz daromadiga ega bo‘lishi mumkin. Biroq korporativ obligatsiyalarning xavfsizligi emitentning moliyaviy holati, qarz yuki, pul oqimlari, boshqaruv sifati va qarz majburiyatlarini bajarish qobiliyatiga bog‘liq. Shu sababli investitsiyadan oldin emitentni kompleks tahlil qilish zarur.

Aksiyalar bankka dividend daromadi va bozor qiymatining oshishi orqali daromad olish imkonini berishi mumkin. Biroq aksiyalar narxi o‘zgaruvchan bo‘lib, dividendlar kafolatlanmaydi. Banklar aksiyalarga investitsiya kiritishda qonunchilikdagi cheklovlar, kapitalga qo‘yiladigan talablar, konsentratsiya riski va moliyaviy hisobot qoidalarini hisobga olishi lozim.

Shunday qilib, investitsion portfelning optimal tarkibi barcha banklar uchun bir xil bo‘lmaydi. U bankning biznes modeli, moliyalashtirish manbalari, depozitlarning barqarorligi, kapital imkoniyatlari, likvidlik ehtiyojlari va riskka chidamliligiga qarab belgilanadi.

O‘zbekiston tijorat banklarining investitsion aktivlari dinamikasi

O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining jamlanma balans ma’lumotlari tijorat banklarining investitsiyalar va boshqa qimmatli qog‘ozlar ko‘rinishidagi aktivlari sezilarli ravishda oshganini ko‘rsatadi [1].

1-jadval. Tijorat banklarining investitsiyalar va boshqa qimmatli qog‘ozlar ko‘rinishidagi aktivlari

Ko‘rsatkich	Qiymat
2025-yil 1-avgust holatidagi aktivlar	69,151 trln so‘m
2026-yil 31-avgust holatidagi aktivlar	143,913 trln so‘m
Nominal o‘shish	74,762 trln so‘m
Nominal o‘shish sur‘ati	Taxminan 108,2%

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining tijorat banklari jamlanma balansi. Hisob-kitob muallif tomonidan rasmiy statistik ma’lumotlar asosida amalga oshirilgan [1].

Jadvaldan ko‘rinadiki, ko‘rib chiqilgan davrda investitsiyalar va boshqa qimmatli qog‘ozlar moddasining qiymati qariyb 2,08 baravarga oshgan. Bu banklar balansida mazkur aktivlar toifasining kengayganidan dalolat beradi. Biroq bu o‘shishning qanchasi yangi qimmatli qog‘ozlarni xarid qilish, qanchasi bozor qiymatining o‘zgarishi yoki boshqa omillar bilan bog‘liq ekanini aniqlash uchun qo‘shimcha tarkibiy ma’lumotlar zarur.

Markaziy bankning 2026-yil 31-avgust holatidagi ma’lumotlarida bank tizimining jami aktivlari 1 016,585 trillion so‘mni, investitsiyalar va boshqa qimmatli qog‘ozlar ko‘rinishidagi aktivlar esa 143,913 trillion so‘mni tashkil etgani qayd etilgan [1]. Ushbu qiymatlar asosida hisoblanganda mazkur aktivlar toifasining jami aktivlardagi ulushi taxminan 14,2 foizga teng bo‘ladi.

Ushbu natija qimmatli qog‘ozlar va boshqa investitsion aktivlarning bank tizimi balansida sezilarli o‘rin egallayotganini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, kredit qo‘yilmalari ham bank aktivlarining muhim qismini tashkil etadi. Demak, banklar uchun investitsion portfelni rivojlantirish kredit faoliyatini to‘liq almashtirish emas, balki aktivlar tarkibini muvozanatlashtirish va risklarni boshqarishning qo‘shimcha vositasi sifatida qaralishi kerak.

Investitsion aktivlarning ulushi oshishi banklar uchun bir nechta imkoniyat yaratishi mumkin. Jumladan, daromad manbalarini diversifikatsiya qilish, ayrim likvid aktivlar orqali qisqa muddatli moliyaviy ehtiyojlarni qoplash va foiz stavkalari bo‘yicha strategiyani takomillashtirish imkoniyatlari kengayadi. Biroq ushbu imkoniyatlardan foydalanish aktivlarning tarkibi, sifati va bozor sharoitlariga bog‘liq.

Shu sababli investitsion aktivlarning hajmi bilan bir qatorda ularning sifat ko‘rsatkichlarini ham muntazam baholash lozim. Masalan, portfelda uzoq muddatli qimmatli qog‘ozlar ulushining oshishi foiz stavkasi riskini kuchaytirishi mumkin. Likvidligi cheklangan korporativ instrumentlarning ortishi esa bankning kutilmagan mablag‘ ehtiyojlarini qoplash imkoniyatini kamaytirishi ehtimoli mavjud.

Investitsion operatsiyalarni rivojlantirishga to‘sqinlik qiluvchi asosiy muammolar

Tahlil va nazariy umumlashtirish asosida tijorat banklarining qimmatli qog‘ozlar bilan investitsion operatsiyalarini rivojlantirishda quyidagi muammolar muhim deb baholandi.

Birinchi muammo — investitsion portfel tarkibining yetarli darajada diversifikatsiya qilinmasligi ehtimoli. Agar bank investitsiyalarining katta qismi bir turdagi instrumentlar yoki cheklangan miqdordagi emitentlarga yo‘naltirilsa, portfelning muayyan iqtisodiy yoki

moliyaviy omillarga bog‘liqligi ortadi. Shu sababli banklar qimmatli qog‘ozlarni emitent, tarmoq, muddat, valyuta va risk darajasi bo‘yicha tahlil qilishi lozim.

Ikkinchi muammo — ikkilamchi bozor likvidligining yetarli bo‘lmasligi ehtimoli. Qimmatli qog‘ozlarning mavjudligi o‘z-o‘zidan ularni istalgan vaqtda maqbul narxda sotish imkoniyatini kafolatlamaydi. Savdo hajmi kichik, xaridorlar soni cheklangan yoki sotib olish va sotish narxlari o‘rtasidagi farq katta bo‘lgan sharoitda bank aktivni tez realizatsiya qilishda qiyinchilikka duch kelishi mumkin.

Uchinchi muammo — korporativ emitentlar faoliyati to‘g‘risidagi axborotning sifati va qiyoslanuvchanligi. Investitsion qarorlar qabul qilish uchun emitentning moliyaviy hisobotlari, qarz majburiyatlari, pul oqimlari va korporativ boshqaruv tizimi haqida ishonchli ma’lumotlar zarur. Axborotning yetarli bo‘lmasligi kredit riskini baholashni murakkablashtiradi va investitsiya narxining noto‘g‘ri belgilanishiga olib kelishi mumkin.

To‘rtinchi muammo — risklarni boshqarishda faqat an’anaviy ko‘rsatkichlarga tayanish. Qimmatli qog‘ozlar bilan operatsiyalar foiz stavkasi, kredit, bozor, likvidlik, valyuta va operatsion risklar bilan bog‘liq. Agar bank faqat kutilayotgan foiz daromadiga e’tibor qaratib, salbiy ssenariylarni yetarli darajada baholamasa, investitsion portfelning real xavflari to‘liq aniqlanmay qolishi mumkin.

Beshinchi muammo — zamonaviy texnologiyalar va malakali mutaxassislar ehtiyoji. Portfelni samarali boshqarish uchun bozor ma’lumotlarini qayta ishlash, risklarni modellash, qimmatli qog‘ozlar qiymatini baholash va hisobotlarni avtomatlashtirish imkonini beruvchi tizimlar zarur. Bunday imkoniyatlarning cheklanganligi investitsion qarorlarning tezkorligi va sifatiga ta’sir qilishi mumkin.

Oldinchi muammo — investitsion operatsiyalar samaradorligini baholash mezonlarining yetarli darajada kompleks qo‘llanilmasligi ehtimoli. Aktivlar hajmining o‘sishi, olingan daromad va risk darajasi birgalikda tahlil qilinmasa, investitsion faoliyatning haqiqiy natijadorligini aniqlash qiyinlashadi.

Mazkur muammolarni hal qilish investitsion portfelni boshqarishning kompleks tizimini shakllantirish, bozor infratuzilmasini takomillashtirish va bank ichidagi nazorat mexanizmlarini kuchaytirishni talab qiladi.

Investitsion operatsiyalarni rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlari

Tadqiqot natijalari tijorat banklarining qimmatli qog‘ozlar bilan investitsion operatsiyalarini rivojlantirishda o‘zaro bog‘liq bo‘lgan bir nechta yo‘nalishlarga ustuvor ahamiyat berish lozimligini ko‘rsatadi.

Birinchi yo‘nalish — investitsion portfelni diversifikatsiya qilish. Banklar mablag‘larni turli emitentlar va moliyaviy instrumentlar o‘rtasida taqsimlash orqali muayyan risk manbalariga haddan tashqari bog‘lanishni kamaytirishi mumkin. Diversifikatsiya portfelning barcha risklarini yo‘q qilmaydi, biroq alohida emitent yoki instrument bilan bog‘liq salbiy holatning umumiy natijaga ta’sirini cheklashga yordam beradi.

Ikkinchi yo‘nalish — investitsion tahlilni kuchaytirish. Qimmatli qog‘ozlarni xarid qilishdan oldin ularning daromadliligi, muddati, emitentning moliyaviy holati, likvidligi va narx o‘zgarishiga sezgirliги baholanishi lozim. Investitsion qarorlar faqat tarixiy daromadga emas, balki kelgusidagi pul oqimlari va salbiy ssenariylarga ham asoslanishi kerak.

Uchinchi yo‘nalish — raqamli texnologiyalarni joriy etish. Avtomatlashtirilgan portfel boshqaruvi tizimlari banklarga aktivlar tarkibini nazorat qilish, investitsion daromadni hisoblash va risk chegaralari buzilishini o‘z vaqtida aniqlash imkonini beradi. Raqamlashtirish, shuningdek, investitsion qarorlarning izchilligini va hisobotlarning tezkorligini oshirishi mumkin.

To‘rtinchi yo‘nalish — ikkilamchi bozor infratuzilmasini rivojlantirish. Savdo va hisob-kitob tizimlarining samarali ishlashi, bozor ma’lumotlarining ochiqqligi va investorlarning ishonchi qimmatli qog‘ozlar likvidligini oshirish uchun muhimdir. Banklar uchun qimmatli qog‘ozlarni maqbul narxda sotish yoki xarid qilish imkoniyatlarining kengayishi investitsion strategiyani moslashuvchan boshqarishga yordam beradi.

Beshinchi yo‘nalish — korporativ qimmatli qog‘ozlar bozorini kengaytirish. Korxonalar tomonidan obligatsiyalar chiqarish amaliyotining rivojlanishi banklar uchun yangi investitsiya imkoniyatlarini yaratishi mumkin. Buning uchun emitentlar hisobotlarining shaffofligi, korporativ boshqaruv sifati, investorlar huquqlarini himoya qilish va to‘lov intizomi muhim ahamiyatga ega.

Oltinchi yo‘nalish — investitsion faoliyatni likvidlik va kapitalni boshqarish bilan muvofiqlashtirish. Bank investitsion portfelni shakllantirishda majburiyatlarining muddati, depozitlar barqarorligi, kapital yetarliligi va ehtimoliy pul chiqimlarini hisobga olishi zarur. Bu investitsion daromad olish bilan birga bankning to‘lov qobiliyatini saqlashga yordam beradi.

Investitsion faoliyat samaradorligini baholash ko‘rsatkichlari

Investitsion operatsiyalarni rivojlantirish natijalarini o‘lchash uchun banklarda muntazam monitoring tizimi joriy etilishi lozim. Bunda quyidagi ko‘rsatkichlardan foydalanish mumkin:

1. Investitsion portfel daromadliligi. Ushbu ko‘rsatkich portfel bo‘yicha olingan foizlar, dividendlar va tegishli realizatsiya qilingan moliyaviy natijalarni investitsiyalarning o‘rtacha qiymatiga nisbatan baholashga yordam beradi. Daromadlilikni hisoblashda amalga oshirilmagan qiymat o‘zgarishlari, xarajatlar va soliqqa oid omillar alohida ko‘rsatilishi maqsadga muvofiq.

2. Riskka moslashtirilgan daromadlilik. Investitsiyalardan olinadigan daromadni ularni amalga oshirishda qabul qilingan risklar bilan birgalikda baholash kerak. Bunday yondashuv yuqori daromad keltiruvchi, lekin katta yo‘qotish ehtimoliga ega bo‘lgan instrumentlarni nisbatan barqaror investitsiyalar bilan solishtirish imkonini beradi.

3. Portfel konsentratsiyasi. Bitta emitent, tarmoq yoki instrument turiga to‘g‘ri keladigan ulushning yuqoriligi portfelning muayyan risklarga sezgirligini oshirishi mumkin. Shu sababli banklar konsentratsiya chegaralarini belgilashi va ularga rioya etilishini nazorat qilishi kerak.

4. Likvidlik ko‘rsatkichi. Portfelning qanchalik qismini maqbul vaqt va narx sharoitida pul mablag‘lariga aylantirish mumkinligi baholanishi zarur. Bunda qimmatli qog‘ozning rasmiy savdoga qo‘yilgani bilan uning real savdo hajmi bir xil tushuncha emasligi e‘tiborga olinadi.

5. Foiz stavkasi riskiga sezgirlik. Foiz stavkalari o'zgarishi obligatsiyalarning bozor qiymatiga ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli banklar portfelning muddat tuzilmasi, pul oqimlari va foiz stavkasi o'zgarishlariga sezgirligini tahlil qilishi lozim.

6. Investitsion operatsiyalarning xarajatlari. Savdo, hisob-kitob, saqlash, axborot tizimlari va boshqa tegishli xarajatlar sof daromadlilikka ta'sir qiladi. Shu bois investitsion operatsiyalar natijasini faqat yalpi daromad asosida baholash yetarli emas.

Mazkur ko'rsatkichlarni birgalikda qo'llash investitsion faoliyatning sifatini chuqurroq tahlil qilishga va bank resurslarini samaraliroq taqsimlashga yordam beradi.

MUHOKAMA (DISCUSSION)

Tadqiqot natijalari tijorat banklarining investitsion operatsiyalarini rivojlantirish masalasini faqat qimmatli qog'ozlarga yo'naltirilgan mablag'lar hajmini oshirish doirasida ko'rib chiqish yetarli emasligini ko'rsatadi. Investitsion aktivlarning o'sishi muhim tendensiya bo'lsa-da, bank faoliyatining samaradorligi portfelning tarkibi, daromadlilik, likvidligi va risklar darajasiga bog'liq. Shu sababli rivojlanish strategiyasi miqdoriy o'sish bilan birga sifat ko'rsatkichlarini ham qamrab olishi kerak.

Portfelni diversifikatsiya qilish va risklarni muvozanatlash

Investitsion portfelni diversifikatsiya qilish bankning turli iqtisodiy sharoitlarga moslashish imkoniyatini oshiradi. Bunda davlat qimmatli qog'ozlari, korporativ obligatsiyalar va qonunchilik bilan ruxsat etilgan boshqa instrumentlar o'rtasida muvozanatni saqlash muhim. Lekin diversifikatsiya faqat instrumentlar sonini ko'paytirish bilan cheklanmasligi lozim. Agar bir nechta qimmatli qog'ozlar bir xil tarmoq yoki umumiy iqtisodiy omillarga kuchli bog'langan bo'lsa, ular turli nomlarga ega bo'lishiga qaramay, o'xshash risklarni keltirib chiqarishi mumkin.

Shuning uchun portfel tarkibini belgilashda aktivlarning iqtisodiy mazmuni, emitentlarning o'zaro bog'liqligi va bozor omillariga sezgirligi hisobga olinishi kerak. Banklar investitsion limitlarni belgilash bilan birga, limitlarning iqtisodiy asoslanganligini ham muntazam qayta ko'rib chiqishi lozim.

Investitsion qarorlarni qabul qilishda daromadlilik va xavfsizlik o'rtasidagi muvozanatni saqlash alohida ahamiyatga ega. Masalan, yuqori kupon stavkasiga ega korporativ obligatsiya bank uchun jozibador ko'rinishi mumkin. Biroq emitentning to'lov qobiliyati yetarli bo'lmasa yoki obligatsiya ikkilamchi bozorda kam sotilsa, yuqori daromad kutilayotgan riskni qoplamasligi mumkin. Shu sababli investitsion tanlovda nominal foiz stavkasidan tashqari kredit sifati, bozor narxi, pul oqimlari va likvidlik ham baholanishi zarur.

Ikkilamchi bozor va moliyaviy infratuzilmaning ahamiyati

Qimmatli qog'ozlar bilan investitsion operatsiyalarning rivojlanishi samarali ikkilamchi bozor mavjudligiga bog'liq. Ikkilamchi bozor banklarga o'z portfelini o'zgartirish, aktivlarni sotish va yangi investitsiyalarni amalga oshirish imkonini beradi. Bozorning yetarli darajada faol bo'lishi narxlarning shakllanishini yaxshilaydi va qimmatli qog'ozlarni realizatsiya qilish xarajatlarini kamaytirishi mumkin.

Buning uchun savdo infratuzilmasi, hisob-kitob tizimlari va depozitariy xizmatlari o'zaro muvofiq ishlashi zarur. Shuningdek, bozor ishtirokchilari qimmatli qog'ozlar narxi,

savdo hajmi, emissiya shartlari va emitentlar moliyaviy holati haqida ishonchli ma'lumotlarga ega bo'lishi kerak.

O'zbekiston fond bozorini rivojlantirishda mahalliy institutsional investorlar bilan bir qatorda xorijiy investorlarning ishtirokini kengaytirish ham muhim yo'nalish hisoblanadi. Biroq xorijiy kapitalni jalb etish faqat bozorga kirish tartiblarini soddalashtirish bilan ta'minlanmaydi. Buning uchun huquqiy barqarorlik, investorlar huquqlarining himoyasi, shaffof hisob-kitoblar, ishonchli axborot va samarali nizolarni hal qilish mexanizmlari ham zarur.

Raqamli transformatsiya va investitsion boshqaruv

Raqamli texnologiyalar banklarning qimmatli qog'ozlar bilan operatsiyalarini tashkil etish va nazorat qilish usullarini takomillashtirish imkonini beradi. Avtomatlashtirilgan tizimlar yordamida investitsion portfelning qiymati, daromadliligi, muddatlari va risk ko'rsatkichlari muntazam kuzatilishi mumkin. Bu investitsion qarorlarni tezkor qabul qilish va belgilangan limitlarning buzilishiga o'z vaqtida javob berishga yordam beradi.

Shu bilan birga, texnologik yechimlarni joriy etishning o'zi yetarli emas. Banklar foydalaniladigan ma'lumotlarning sifati, algoritmlarning asoslanganligi, axborot xavfsizligi va xodimlarning malakasini ham ta'minlashi kerak. Agar model noto'g'ri ma'lumotlarga tayansa yoki bozor sharoitidagi keskin o'zgarishlarni hisobga olmasa, avtomatlashtirilgan tizim ham noto'g'ri qarorlar ishlab chiqishi mumkin.

Sun'iy intellekt va ma'lumotlar tahlilidan emitentlarning moliyaviy ko'rsatkichlarini kuzatish, bozor narxlaridagi noodatiy o'zgarishlarni aniqlash va investitsion ssenariylarni baholashda foydalanish mumkin. Biroq bunday vositalar bank mutaxassislarining professional bahosini to'liq almashtirmasligi, balki qaror qabul qilishni qo'llab-quvvatlashi lozim.

Korporativ obligatsiyalar bozorini rivojlantirish

Korporativ obligatsiyalar bozorining kengayishi tijorat banklari uchun investitsion imkoniyatlarni oshirishi mumkin. Bunday instrumentlar korxonalarga bank kreditlaridan tashqari moliyalashtirish manbalarini yaratadi, banklarga esa emitentlarning kredit sifati va obligatsiya shartlariga qarab daromad olish imkonini beradi.

Biroq korporativ obligatsiyalar bozorini rivojlantirishda emitentlar sonini ko'paytirishning o'zi yetarli emas. Korxonalar moliyaviy hisobotlarining sifati, qarz majburiyatlari haqidagi axborotning ochiqligi, korporativ boshqaruv, investorlar huquqlarining himoyasi va to'lov intizomi muhim hisoblanadi.

Banklar korporativ obligatsiyalarni xarid qilishdan oldin emitentning daromad manbalari, qarz yuki, foiz to'lovlarini qoplash qobiliyati, faoliyat yuritayotgan tarmoqning istiqbollari va ehtimoliy salbiy ssenariylarini baholashi kerak. Bunda mustaqil reytinglar qo'shimcha axborot manbai bo'lishi mumkin, ammo ular bankning o'z tahlilini almashtirmasligi lozim.

Korporativ obligatsiyalar bozorining rivojlanishi banklarning investitsion faoliyatidan tashqari, iqtisodiyotdagi moliyaviy vositachilik sifatini ham yaxshilashi mumkin. Korxonalar kapital bozoridan mablag' jalb qilish imkoniyatiga ega bo'lsa, iqtisodiyotning bank

kreditlariga bo'lgan mutlaq bog'liqligi kamayadi va moliyalashtirish manbalari xilma-xillashadi.

Xalqaro tajriba va uni O'zbekiston sharoitida qo'llash

Xalqaro amaliyotda investitsion portfelni boshqarish, bozor likvidligini ta'minlash va qimmatli qog'ozlar bo'yicha axborotning ochiqqligini oshirishga alohida e'tibor beriladi. Turli mamlakatlarning moliya bozorlari bir-biridan farq qilgani sababli muayyan modelni to'liq ko'chirib olish o'rniga, uning samarali elementlarini mahalliy sharoitga moslashtirish maqsadga muvofiq.

O'zbekiston sharoitida birinchi navbatda investitsion tahlil metodologiyasini takomillashtirish, banklar uchun yagona va qiyoslanadigan bozor axborotidan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, savdo va hisob-kitob infratuzilmasini rivojlantirish muhimdir. Shuningdek, banklar, fond birjasi, depozitariy va tegishli davlat institutlari o'rtasidagi axborot almashinuvi samaradorligini oshirish zarur.

Xalqaro tajribadan foydalanish bank mutaxassislarining malakasini oshirishni ham talab qiladi. Investitsion tahlilchilar moliyaviy hisobotlarni o'qish, obligatsiyalarni baholash, foiz stavkasi riskini hisoblash, portfelni diversifikatsiya qilish va stress-testlarni amalga oshirish ko'nikmalariga ega bo'lishi lozim. Shu bilan birga, investitsion qarorlar qabul qilish jarayonida manfaatlar to'qnashuvini cheklash va ichki nazoratni kuchaytirish zarur.

Tijorat banklari uchun amaliy takliflar

Tadqiqot natijalariga asosanib, tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bilan investitsion operatsiyalarini rivojlantirish uchun quyidagi takliflar ishlab chiqildi.

Birinchi taklif: investitsion strategiyani kompleks shakllantirish. Har bir bank investitsion portfelni boshqarish bo'yicha aniq maqsadlar, risk chegaralari, likvidlik talablari va daromadlilik mezonlarini belgilashi kerak. Strategiya bankning biznes modeli, kapital imkoniyatlari va majburiyatlar tarkibi bilan muvofiqlashtirilishi lozim.

Ikkinchi taklif: portfel limitlarini takomillashtirish. Investitsion portfel bo'yicha emitent, tarmoq, qimmatli qog'oz turi, muddat va valyuta kesimida ichki limitlar belgilanishi maqsadga muvofiq. Ushbu limitlar amaldagi prudensial talablar bilan muvofiqlashtirilishi va bozor sharoitlariga qarab qayta ko'rib chiqilishi kerak.

Uchinchi taklif: investitsion risklarni muntazam stress-testdan o'tkazish. Banklar foiz stavkalari keskin oshishi, korporativ emitentning kredit sifati yomonlashishi, ikkilamchi bozor likvidligi pasayishi va valyuta kursining o'zgarishi kabi ssenariylarning portfelga ta'sirini baholashi lozim. Stress-test natijalari investitsion limitlarni belgilash va favqulodda holatlarga tayyorgarlik ko'rishda qo'llanilishi kerak.

To'rtinchi taklif: investitsion faoliyatni raqamlashtirish. Banklarda portfelning joriy qiymati, daromadliliigi, muddatlar tarkibi va risk ko'rsatkichlarini avtomatik hisoblaydigan tizimlarni rivojlantirish zarur. Bunda axborot xavfsizligi, ma'lumotlarning to'g'riligi va tizimlarning uzluksiz ishlashi ta'minlanishi lozim.

Beshinchi taklif: korporativ emitentlar tahlilini chuqurlashtirish. Korporativ obligatsiyalar va boshqa kredit riskiga ega instrumentlar bo'yicha investitsion qarorlar qabul qilishda emitentning moliyaviy holati, pul oqimlari, qarz yuki va korporativ boshqaruvi muntazam tahlil qilinishi kerak.

Oltinchi taklif: ikkilamchi bozor ishtirokini kengaytirish. Banklar tegishli qonunchilik va ichki risk siyosati doirasida ikkilamchi bozorda faolroq ishtirok etishi, bozor ma'lumotlaridan foydalanishi va qimmatli qog'ozlarni realizatsiya qilish imkoniyatlarini oldindan baholashi zarur.

Yettinchi taklif: investitsion faoliyat samaradorligini kompleks baholash. Banklar investitsion portfel natijalarini nafaqat daromad yoki aktivlar hajmi, balki riskka moslashtirilgan daromadlilik, likvidlik, konsentratsiya, xarajatlar va kapitalga ta'sir ko'rsatkichlari orqali ham baholashi lozim.

Sakkizinchi taklif: mutaxassislar malakasini oshirish. Investitsion bo'linmalarda faoliyat yurituvchi xodimlar uchun qimmatli qog'ozlarni baholash, moliyaviy modellash, risklarni boshqarish, raqamli tahlil va xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga oid o'quv dasturlarini kengaytirish kerak.

Ushbu takliflarni amalga oshirish bosqichma-bosqich olib borilishi lozim. Dastlab bank ichidagi investitsion strategiya va risk limitlari qayta ko'rib chiqiladi. Keyingi bosqichda ma'lumotlar tizimi, avtomatlashtirilgan monitoring va stress-test mexanizmlari takomillashtiriladi. So'ngra natijalar belgilangan ko'rsatkichlar asosida baholanib, investitsion strategiyaga zarur o'zgartirishlar kiritiladi.

Takliflarni amalga oshirish natijalarini baholashda quyidagi mezonlardan foydalanish mumkin: investitsion portfel daromadlilikligining barqarorligi, konsentratsiya darajasining nazorat qilinishi, stress-testlarda aniqlangan zaifliklarning kamayishi, likvid aktivlar bilan ta'minlanganlik, operatsion xarajatlarning maqbulligi va investitsion qarorlar uchun zarur axborotning tezkorligi. Ushbu mezonlar bankning boshlang'ich holati va risk siyosatiga mos ravishda belgilanadi.

Shuni ta'kidlash lozimki, yuqoridagi tavsiyalar kutilayotgan rivojlanish yo'nalishlarini ifodalaydi. Ularning banklar daromadlilikligi yoki umumiy moliyaviy barqarorligiga aniq miqdoriy ta'siri alohida banklar bo'yicha batafsil ma'lumotlar, amaliy joriy etish natijalari va empirik tahlil orqali tekshirilishi lozim.

XULOSA (CONCLUSION)

O'tkazilgan tadqiqot tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bilan investitsion operatsiyalari banklarning daromad manbalarini diversifikatsiya qilish, aktivlarni boshqarish, likvidlikni ta'minlash va moliyaviy bozor rivojlanishida muhim ahamiyatga ega ekanini ko'rsatdi. Investitsion operatsiyalar bankning umumiy moliyaviy strategiyasi bilan muvofiqlashtirilgan holda amalga oshirilgandagina barqaror va samarali natijalar berishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy ma'lumotlari bo'yicha tijorat banklarining investitsiyalar va boshqa qimmatli qog'ozlar ko'rinishidagi aktivlari 2025-yil 1-avgustdagi 69,151 trillion so'mdan 2026-yil 31-avgustda 143,913 trillion so'mga yetgan. Ushbu ko'rsatkich nominal jihatdan qariyb 108,2 foizga oshgan [1]. Shuningdek, 2026-yil 31-avgust holatida mazkur aktivlarning bank tizimi jami aktivlaridagi ulushi taxminan 14,2 foizni tashkil etgan. Ushbu raqamlar investitsion aktivlar bank balansida sezilarli o'rin egallayotganini ko'rsatadi, biroq investitsion faoliyat samaradorligini aniqlash uchun portfel tarkibi, daromadlilik va risk ko'rsatkichlarini ham o'rganish zarur.

Tadqiqot asosida quyidagi asosiy xulosalar shakllantirildi.

Birinchidan, tijorat banklarining investitsion operatsiyalarini rivojlantirishda qimmatli qog‘ozlar hajmini oshirish bilan birga, portfel sifatini yaxshilashga e’tibor qaratish zarur. Investitsion qarorlar daromadlilik, xavfsizlik va likvidlik o‘rtasidagi muvozanatga asoslanishi lozim.

Ikkinchidan, investitsion portfelni diversifikatsiya qilish bankning muayyan emitent, tarmoq yoki moliyaviy instrumentga bog‘liqligini kamaytirishi mumkin. Buning uchun portfel tarkibi emitentlar, instrumentlar, muddatlar, valyutalar va risk omillari bo‘yicha muntazam tahlil qilinishi kerak.

Uchinchidan, qimmatli qog‘ozlar bozorining ikkilamchi savdosi va hisob-kitob infratuzilmasini rivojlantirish banklarning investitsion operatsiyalarini yanada moslashuvchan tashkil etishga yordam beradi. Bozor shaffofligi, ishonchli axborot va samarali hisob-kitob mexanizmlari investorlar faolligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

To‘rtinchidan, korporativ obligatsiyalar bozorining kengayishi banklar uchun yangi investitsion imkoniyatlar yaratishi mumkin. Biroq bu jarayon emitentlarning moliyaviy shaffofligi, kredit qobiliyatini baholash va investorlar manfaatlarini himoya qilish mexanizmlari bilan birgalikda rivojlantirilishi lozim.

Beshinchidan, raqamli texnologiyalar va avtomatlashtirilgan tahlil tizimlarini joriy etish investitsion qarorlarning tezkorligi va sifatini oshirishga xizmat qiladi. Bunda axborot xavfsizligi, ma’lumotlar sifati, algoritmlarning ishonchliligi va xodimlar malakasi ham e’tiborga olinishi zarur.

Oltinchidan, investitsion risklarni boshqarish tizimini kuchaytirish banklarning moliyaviy barqarorligini ta’minlashda muhim hisoblanadi. Foiz stavkasi, kredit, bozor, likvidlik va valyuta risklarini baholash, stress-testlar o‘tkazish hamda ichki limitlarni nazorat qilish investitsion strategiyaning ajralmas qismi bo‘lishi kerak.

Yettinchidan, investitsion operatsiyalar samaradorligini baholashda aktivlar hajmi va nominal daromad bilan cheklanmasdan, riskka moslashtirilgan daromadlilik, likvidlik, portfel konsentratsiyasi va operatsion xarajatlar kabi ko‘rsatkichlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Umuman olganda, O‘zbekiston tijorat banklarining qimmatli qog‘ozlar bilan investitsion operatsiyalarini rivojlantirish kompleks yondashuvni talab etadi. Banklarning ichki boshqaruv tizimini takomillashtirish, fond bozorining infratuzilmasini rivojlantirish, korporativ emitentlar shaffofligini oshirish va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish o‘zaro uyg‘un ravishda olib borilishi lozim. Mazkur yo‘nalishlarning izchil amalga oshirilishi banklar uchun investitsion imkoniyatlarni kengaytirish, moliyaviy resurslardan samarali foydalanish va mamlakat kapital bozorining rivojlanishiga ko‘maklashishi mumkin.

Kelgusidagi tadqiqotlarda tijorat banklarining alohida investitsion portfellari, qimmatli qog‘ozlar turlari bo‘yicha daromadlilik, riskka moslashtirilgan natijalar va ikkilamchi bozor likvidligi o‘rtasidagi bog‘liqlikni empirik usullar orqali o‘rganish maqsadga muvofiq. Bunday tadqiqotlar investitsion faoliyat samaradorligini aniqroq baholash va banklar uchun dalillarga asoslangan boshqaruv tavsiyalarini ishlab chiqish imkonini beradi.

1. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Tijorat banklari jamlanma balansi. 2026-yil 31-avgust holatidagi statistik ma’lumotlar. Rasmiy veb-sayt: <https://cbu.uz/uz/statistics/bankstats/4470185/>
2. O‘zbekiston Respublikasining 2015-yil 3-iyundagi O‘RQ-387-sonli Qonuni. “Qimmatli qog‘ozlar bozori to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuniga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish haqida. LexUZ milliy qonunchilik bazasi: <https://lex.uz/uz/acts/-2662539>
3. Markowitz, H. (1952). Portfolio Selection. *The Journal of Finance*, 7(1), 77–91. <https://doi.org/10.2307/2975974>
4. Sharpe, W. F. (1964). Capital Asset Prices: A Theory of Market Equilibrium under Conditions of Risk. *The Journal of Finance*, 19(3), 425–442. <https://doi.org/10.2307/2977928>
5. Basel Committee on Banking Supervision. (2019). *Minimum Capital Requirements for Market Risk*. Bank for International Settlements. <https://www.bis.org/bcbs/publ/d457.htm>
6. Basel Committee on Banking Supervision. (2008). *Principles for Sound Liquidity Risk Management and Supervision*. Bank for International Settlements. <https://www.bis.org/publ/bcbs144.htm>
7. World Bank. *Financial Sector Development*. Jahon bankining moliya sektori rivojlanishiga oid tahliliy materiallari. <https://www.worldbank.org/en/topic/financialsector>
8. Fabozzi, F. J. (Ed.). (2016). *Bond Markets, Analysis, and Strategies*. 9th edition. Pearson.
9. Bodie, Z., Kane, A., & Marcus, A. J. *Investments*. McGraw-Hill Education.
10. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Bank statistikasi va moliyaviy barqarorlikka oid rasmiy ma’lumotlar.